

ЮШКЕВИЧ

Володимир В'ячеславович

кандидат історичних наук,
докторант Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

volodymyr_yushkevych@ukr.net

(м. Київ)

**ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВИЩЕ «БАЛТІЙСЬКИХ ДІ-ПІ»
В СКАНДИДАВІЇ У ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ
США (1945–1948 рр.)**

У статті аналізується дипломатичне листування представників громадських організацій, що намагалися захистити інтереси балтійських біженців та переміщених осіб на території Швеції, з чиновниками Державного Департаменту США у перші повоєнні роки. Залучено неопубліковані документи з Національного архіву Сполучених Штатів у Вашингтоні. Після того, як наприкінці 1944 р. шведський уряд офіційно визнав балтійців радянськими громадянами, американська дипломатія, що зберігала курс на невизнання радянської анексії трьох країн Балтії, лишалася останньої надією для втікачів від комунізму. Встановлено, що громадські організації балтійських вигнанців апелювали до посла США у Стокгольмі Гершеля Джонсона. Висвітлюється інформаційне протистояння у шведських друкованих засобах масової інформації стосовно можливості співпраці з СРСР у питаннях добровільної та примусової репатріації громадян країн Балтії. Також у статті показано, що Радянський Союз вчиняв такий тиск і на інші Скандинавські країни – Фінляндію та Данію.

Ключові слова: балтійські біженці, переміщені особи, СРСР, Швеція, Держдеп, Гершель Джонсон, репатріаційна місія, екстрадиція, Естонський комітет.

**TO A QUESTION ON A STATE OF «BALTIC DPs» IN SCANDINAVIA
IN DOCUMENTS OF STATE DEPARTMENT OF USA (1945–1948)**

The article analyzes the diplomatic correspondence of representatives of nongovernmental organizations that tried to stand for the interests of Baltic refugees and displaced persons in Sweden, with officials of the US Department of State in the

first post-war years. Unpublished documents from the United States National Archives in Washington DC are involved. The problem-chronological, comparative-historical and descriptive methods of research as well as the biographical method, content analysis and sourcecriticism have been used in the researched article. After Swedish government officially recognized Balts as Soviet citizens at the end of 1944, US diplomacy, which kept the course of non-recognition of the Soviet annexation of the three Baltic States, was the only hope for the escapees from communism. It was found that public organizations of the Baltic exiles appealed to the US ambassador to Stockholm, Herschel Johnson. The informational confrontation in the Swedish print media is depicted. Also, the article shows that the Soviet Union conducted similar pressure on other Scandinavian countries - Finland and Denmark.

Key words: *Baltic Refugees, Displaced Persons, the USSR, Sweden, Department of State, Herschel Johnson, repatriation mission, extradition, Estonian Committee.*

К ВОПРОСУ О СОСТОЯНИИ «БАЛТИЙСКИХ ДИ-ПИ» В ДОКУМЕНТАХ ГОСУДАРСТВЕННОГО ДЕПАРТАМЕНТА США (1945–1948 гг.)

В статье анализируется дипломатическая переписка представителей общественных организаций, которые пытались защитить интересы балтийских беженцев и перемещенных лиц на территории Швеции, с чиновниками Государственного Департамента США в первые послевоенные годы. Привлечены неопубликованные документы из Национального архива США в Вашингтоне. После того, как в конце 1944 г. шведское правительство официально признало балтийцев советскими гражданами, американская дипломатия, сохраняла курс на непризнание советской аннексии трех стран Балтии, оставалась последней надеждой для беглецов от коммунизма. Установлено, что общественные организации балтийских изгнанников апеллировали к послу США в Стокгольме Гершеля Джонсона. Освещается информационное противостояние в шведских средствах массовой информации о возможности сотрудничества с СССР по вопросам добровольной и принудительной репатриации граждан стран Балтии. Также в статье показано, что Советский Союз совершал такое давление и на другие скандинавские страны – Финляндию и Данию.

Ключевые слова: *балтийские беженцы, перемещенные лица, СССР, Швеция, Госдеп, Гершель Джонсон, репатриации миссия, экстрадиция, Эстонский комитет.*

У 2018 р. виповнилося сімдесят років від моменту ухвалення американським Конгресом «Акту про переміщених осіб», який кардинально змінював засади американської міграційної політики та надав Президенту Гаррі Трумену можливість здійснити вагомий внесок у вирішення Європейської кризи

біженців. З того часу з'явилася низка наукових праць істориків, присвячених даній темі. Зокрема, проблема американської участі у полегшенні долі балтійських біженців досліджувалась у загальному контексті повоєнної проблеми переміщених осіб у Європі і актуалізована у працях Метью Франка [4; 5] і Джеральда Коена [1], які також розглядали політику американської дипломатії та окупаційних військових адміністрацій щодо вирішення європейської «кризи біженців». Окремим аспектом у контексті американського геополітичного протистояння з комуністичним блоком місце балтійських біженців у зовнішній політиці США розглядав Джонатан Льюїс [9].

Метою статті є ґрунтовний аналіз документів Держдепу з Національного архіву США перших повоєнних років для з'ясування позиції американської сторони стосовно вирішення Європейської кризи біженців на прикладі проблеми «балтійських ді-пі», що перебували у таборах скандинавських країн та залучення в науковий обіг невідомих сюжетів, не висвітлених у вітчизняній та зарубіжній історіографії.

Перші балтійські біженці почали прибувати до Швеції з Естонії у січні 1943 р. До середини 1944 р. до Північного сусіда встигли виїхати п'ять тисяч осіб [11, іmg. 5]. Масовий наплив біженців відбувся напередодні повернення радянської влади, коли впродовж серпня-вересня 1944 р. до Швеції вдалося потрапити ще двадцяти п'яти тисячам вимушених мігрантів. Частина з них змогла в'їхати до країни за підтримки Естонського комітету в Стокгольмі, створеного 26 березня 1944 р. з метою сприяння землякам у втечі від радянської окупації.

Втікаючи до Швеції, біженці розраховували знайти в країні притулок від радянської влади. Громом серед ясного неба стала заява голови шведського МЗС Крістіана Ернста Гюнтера, яку він виголосив 13 грудня 1944 р. на засіданні Риксдагу [19, іmg. 259]. Тоді шведський високопосадовець повідомив, що Швеція визнає входження Балтійських держав до складу СРСР. Невдовзі, 31 січня 1945 р. він оголосив, що балтійські біженці, які перебували на території країни, розглядатимуться офіційним Стокгольмом як радянські громадяни.

Позиція уряду зустріла неоднозначну реакцію суспільства і преси. З одного боку, СРСР з осені 1944 р. використовував шведську періодику з метою тиску на уряд та коригування громадської думки у власних інтересах. Перекладені статті з центральних московських газет розміщував друкований орган шведських комуністів «Ny Dag» (Новий день) та інші видання – «Stockholms Tindingen» (Стокгольмська газета), «Expressen». Спочатку меседжі були спрямовані на біженців. У публікованих матеріалах містилися запевнення про демократизацію життя в СРСР та обіцянки не застосовувати репресії і переслідування до тих осіб, що виявлять бажання повернутися додому. Згодом радянська сторона перейшла до більш агресивної тактики. В статті «Шведська гостинність» місцева преса звинувачувалася в негативному ставленні до прибуття радянської репатріаційної місії. Окрім того, радянська пропаганда вдавалася до традиційного прийому – розвішування ярликів. Діячі, що мігрували ще 1940 р. (латвійський археолог Ф. Балодіс, литовський письменник Ігнас Шейніус та колишній естонський посол в Москві Аугустус Рей) таврувалися гітлерівськими агентами та обвинувачувалися у антирадянській діяльності. Також офіційному Стокгольму закидали здійснення масового надання притулку «гітлерівцям та колаборантам», поширення й толерування антирадянської пропаганди в таборах, вивезення естонських шведів [19, img. 258–271]. Останніх СРСР вважав своїми громадянами і виступав проти наданням їх шведського підданства.

Варто зазначити, що у 1945 р. представників цього субетносу вже не лишилося в місцях традиційного проживання. Станом на 1939 р. в Естонії нараховувалося сім тисяч двісті представників цієї групи, сконцентрованих переважно на островах Пакрі та Вормсі. У зв'язку із наближенням Червоної армії більшість естонських шведів мігрували. За домовленістю з німцями у 1944 р. шведи вивезли три тисячі осіб, ще три з половиною тисячі змогли виїхати власними силами. Напередодні війни з німцями, в 1941 р. 529 осіб більшовики депортували до Сибіру, таким чином демографічна картина Балтії кардинально змінювалася [11, img. 6–7].

Прокомуністична газета «Новий день» не лише передруковувала матеріали з радянської преси, а й поширювала радянську версію подій 1940 та 1944 рр., де виправдовувалася окупація країн Балтії, а біженці й надалі таврувалися ярмом «військових злочинців» та «квіслінгів» [19, img. 294]. До того ж, на початку 1945 р. радянській стороні вдалося залучити на свій бік «Вечірню газету» (Afton Tindingen) – друкований орган профспілок. Видання поширювало тезу про загрозу національному ринку праці з боку кваліфікованих мігрантів з країн Балтії. До того ж, редакція видання закликала поставитися до радянських вимог з розумінням [19, img. 300].

У кінцевому підсумку дипломатичний тиск і пропаганда принесли свої плоди і представники радянської дипмісії добилися у шведської сторони можливості відвідати табори балтійських біженців. До найбільшого табору у Доверсторпі агітатори з СРСР змогли потрапити 25 березня 1945 р. За повідомленням стокгольмської діаспорної газети «Зарубіжна Естонія» (Välis-Eesti) у ньому окрім естонців також перебували естонські шведи та інгерманландці (інгрійці). Естонське радіо Стокгольма повідомляло, що інгрійці категорично відмовлялися йти на співпрацю з радянськими делегатами, пригадуючи репресії та депортації. За даними американського посольства у Швеції навесні 1945 р. нараховувалося близько двадцяти тисяч біженців з Естонії. Після радянської агітації лише сімнадцять осіб погодилися добровільно повернутися до Естонської РСР [13, img. 80–83].

Проте на добровільну репатріацію радянські представники не надто розраховували. За повідомленням шведської соціал-демократичної газети «Morgon-Tidningen» (Ранкова газета) вони вже з початку 1945 р. здійснювали неофіційний тиск на уряд з метою одержати його згоду на примусову репатріацію вихідців з анексованих СРСР країн Балтії [12, img. 289–290]. Особливим гротеском шведські журналісти вважали наявність в «Сталінській конституції» 1936 р. норми, що гарантувала право на притулок. Сто двадцять дев'ять стаття радянського Основного Закону передбачала можливість надання притулку в СРСР іноземцям, переслідуваним за «захист інтересів трудящих,

наукову діяльність чи національно-визвольну боротьбу» [21, с. 31]. Неповага до опозиції та політичних вигнанців порівнювалася з часами Івана Грозного. Оглядач видання слушно зауважив декларативний та блюзнірський характер тверджень про СРСР як «вільну державу». Попри симпатії, які шведські соціал-демократи висловлювали радянській стороні під час війни, вони не могли погодитися з принципами, які збиралися застосувати більшовики щодо балтійців.

Згодом американцям стало відомо про те, що до радянського комплексу заходів з вислання балтійських біженців до СРСР залучені представники спеціальних служб. За повідомленням майора корпусу морської піхоти Франкліна Холкомба серед десяти членів радянської репатріаційної місії очолюваної Олександром Рогозінковим, що мала 1945 р. розпочати свою діяльність у Стокгольмі для повернення балтійців в СРСР, були відомості про зв'язки однієї особи з радянською розвідкою. Мова йшла про професора Івана Одинця [16, іmg. 114–115].

Істинні радянські наміри стали відомі після поширення у емігрантських колах листа литовського моряка Пранаса Паулаускаса, що перебував у групі перших чотирьох балтійських біженців у Швеції, які добровільно зголосилися повернутися в окуповану СРСР Литву. У листопаді 1944 р. їх супроводжував радянський консул. У виборзькому таборі відібрали особисті речі, поголили голови та розмістили в холодних бараках. Після п'яти тижнів відправили у табір № 140 під Калініном, звідки направляли на примусові роботи на Кавказ, в Центральну Азію чи на Московський канал. У таборах було дуже погане харчування, змушені були обмінювати особисті речі на хліб. Після таборів вийшов з підірваним здоров'ям та направлений до Таллінна. За першої нагоди в липні 1945 р. втік через Фінляндію до шведського Умео [6, іmg. 207–215]. Лист активно поширювали в діаспорних колах, адже ще рік до того всі четверо репатріантів не приховували своїх прорадянських симпатій. Один з литовських активістів Ігнас Шейніус безуспішно намагався опублікувати матеріали в центральній пресі. Проте, найбільша столична щоденна газета «Dagens Nyheter»

(Новини дня), навіть підтвердивши їх автентичність відмовилася публікувати, щоб не зашкодити радянсько-шведським відносинам.

На відміну від Швеції, яка на межі 1944–1945 рр. визнала законність входження трьох балтійських держав до складу СРСР, Сполучені Штати після заяви заступника голови Держдепу Самнера Веллеса від 23 липня 1940 р. дотримувалися «політики невизнання». Представники екзильної дипломатії та громадських організацій зверталися до США, очікуючи на американську допомогу у розв'язанні непростой ситуації, що склалася. У березні 1945 р. голова Естонського демократичного клубу в Стокгольмі п. Сіккар прохав розробити план, щодо відселення балтійських біженців на території, які перебували б поза сферою будь-яких радянських впливів [15, іmg. 1–7]. Декан Шведської церковної адміністрації Литовської Євангелічної Лютеранської церкви Оскарс Сакарніс у квітні 1945 р. повідомляв Держдеп США, що після релігійних переслідувань з боку комуністів та нацистів, у багатьох латвійців не лишалося вибору окрім міграції до Скандинавії [14, іmg. 96–98]. Тому його земляків не можна звинувачувати у колабораціонізмі, а слід розглядати як жертв радянського пресингу.

На початку червня 1945 р. представники естонської еміграції передали американському послу в Стокгольмі Гершелю Джонсону Меморандум про балтійських біженців [11, іmg. 1–15]. У документі наголошувалося про триразову окупацію країни більшовиками (1940, 1944 рр.) й нацистами (1941 р.). Відкидалися радянські пропагандистські штампи про колаборантів. Активісти закликали враховувати трагедію народів, затиснутих двома диктаторами.

Лейт-мотивом листів представників громадських організацій у 1945–1946 рр. був великий страх, пов'язаний із загрозою втрати власного громадянства. Вони побоювалися, що радянська сторона та низка європейських країн на свій лад трактуватимуть норми Атлантичної хартії, називаючи Балтію частиною СРСР. У зверненні до американської сторони вони продовжували посилалися на норми міжнародного права, коли громадяни окупованої країни зберігають громадянство або ж мають право на визнання політичними

біженцями. Балтійці запевняли, що за жодних обставин не приймуть радянських документів, проте в крайньому разі готові визнати себе бездержавниками заради переходу під опіку міжнародних організацій. Першим кроком мала стати заборона репатріювання та перехід під опіку міжнародних структур. Фахівців з поміж балтійців можна залучати при відбудові Європи. Політичне та економічне майбутнє балтійських біженців у Швеції та Німеччині діячі діаспори вбачали у наданні можливості землякам мігрувати в некомуністичні країни Європи, до США чи Британської Співдружності.

Про становище балтійських біженців у Швеції американській стороні було відомо після одержання розвідувальних звітів [16; 18]. За даними Управління Стратегічних Служб у серпні 1945 р. на території королівства залишалося близько тридцяти тисяч біженців з трьох балтійських країн, яких розмістили в більш ніж ста таборах. З них, переважну більшість становили естонці – двадцять п'ять тисяч двісті осіб. Також в Швеції перебувало три тисяч сімсот латвійських та триста литовських біженців. Окрім них, громадянські права одержали близько п'яти-шести з половиною тисяч естонських шведів, яким вдалося евакуюватися з Німеччини.

Шведська служба зайнятості та Трудова комісія займалися працевлаштуванням біженців. Чоловіків направляли переважно на вирубку лісів та сільгоспроботи, а жінок – на текстильні фабрики. Представників інтелігенції наймали на посади архіваріусів в державні установи та заклади освіти. За спостереженням агента УСС, естонські біженці не були в Швеції «лінивими паразитами», а демонстрували працьовитість. Подальше перебування біженців, серед яких чимало рибалок та кваліфікованих інженерів викликало опір у частини шведського суспільства, особливо з боку профспілок.

Також аналітики новоствореної американської розвідки у серпні 1945 р. констатували «наявність стійкого імунітету» від комуністичної пропаганди серед балтійських біженців. Зокрема, фахівці УСС повідомляли, що запропонований раніше варіант здійснення тиску США на СРСР щодо проведення в трьох балтійських країнах вільних виборів під контролем союзників з метою

подальшого їх самовизначення став малореальним. Після масових депортацій та мобілізацій місцевого населення під приводом «війни з Японією» та переселення на їх місце росіян, демографічно-електоральна картина змінилася, а втілення плану визнали фантастичним. Повернення біженців додому в найближчому майбутньому представники американської розвідки вбачали недоцільним. Для вирішення проблеми пропонувалося дозволити їх виїзд до США та британських домініонів (Канада, Південна Африка) [18, іmg. 221–227].

Американський посол у Стокгольмі Гершель Веспасіан Джонсон повідомляв Вашингтон, що прокомуністичні кола поширювали голослівні звинувачення щодо балтійських біженців з метою щоб змусити США відмовитися від їх підтримки. Зокрема, щоденна газета шведської компартії «Новий день» (Ny Dag) поширювала неправдиві чутки стосовно того, що американці напряду підтримують діяльність профашистських організацій у країні [8, іmg. 96].

19 листопада 1945 р. стало відомо, що уряд Швеції схвалив радянський запит стосовно видачі ста п'ятдесяти семи громадян балтійських країн, що служили в німецькій армії. Колишній міністр закордонних справ Швеції (1939–1945) Крістіан Ернст Гюнтер повідомив, що це рішення було погоджене урядовою коаліцією ще 15 червня 1945 р. Це відбулося після радянського демаршу, коли 2 червня шведську сторону звинуватили в тому, що прийом осіб у німецькій уніформі зі Східного фронту є порушенням умов перемир'я. Окрім того, неофіційно радянська сторона наполягала на депортації всіх цивільних балтійських біженців [7, іmg. 55–57].

Члени Естонського комітету у Стокгольмі та в.о. генерального консула Естонії в Нью-Йорку Йоханнес Каїв звернулися до держсекретаря США. «Німецьку форму» пояснювали тим, що естонці були мобілізовані німцями до війська і змогли втекти морем з Курляндії до Швеції. Естонський дипломат повторив свою заяву щодо незаконності німецької мобілізації естонських громадян, що можна трактувати як міжнародний злочин. Окрім того Й. Каїв вказав, що передача естонців радянській стороні може загрожувати їм стратою.

Голова естонської екзильної дипломатії у США заявляв, що СРСР не має права вимагати їх видачі, а Швеція у разі видачі грубо порушить норми міжнародного права щодо надання притулку. Також Й. Каїв закликав США завадити «злочинній екстрадиції» [10, іmg. 48–51]. Президент Бостонського естонського товариства Оскар Поелд 22 листопада 1945 р. надіслав аналогічне звернення в Держдеп.

Представники трьох балтійських держав звернулися до Держдепу з проханням вплинути на перегляд урядового рішення про депортації балтійських біженців зі Швеції. Очільник відділу східноєвропейських справ Елбрідж Дарброу заявив, що США не може втрутитися в двосторонні радянсько-шведські домовленості. При цьому посла Швеції у США повідомили, що не підтримають примусової репатріації балтійців з контрольованих американцями територій [20, іmg. 97].

Після того, як рішення про екстрадицію було схвалено на парламентському та урядовому рівні, сторони перейшли до його реалізації. Видача радянській стороні ста сорока шести бійців Латвійського та Естонського легіонів СС, які після втечі з Курляндського котла перебували в шведському таборі Ексіо, відбулася 25 січня 1946 р. у порту Треллеборг. Більша частина екстрадованих були засуджені як «зрадники», трьох стратили, а двоє офіцерів вчинили самогубство. Варто зазначити, що латвійські легіонери, які потрапили в полон до американської сторони, за наполяганням екзильних дипломатів, вважалися незаконно призваними на військову службу громадянами Латвії та підлягали звільненню з таборів для військовополонених.

За сюжетом «екстрадиції балтійців» у 1970 р. в Швеції зняли драматичну кінострічку «Балтійська трагедія». В 1994 р. сорок естрадованих до СРСР балтійців, що залишалися живими, запросили на зустріч з королем Карлом XVI Густавом. Тоді міністр закордонних справ Швеції Маргаретта Угглас погодилася з критикою цього рішення та висловила жаль з приводу його несправедливості. 15 серпня 2011 р. прем'єр-міністр Швеції Фредерік Райнфельдт приніс офіційні

вибачення лідерам Естонії, Латвії та Литви, назвавши подію «темним моментом» в історії країни [22].

Біженцям, що продовжували лишатися у Швеції, активну допомогу надавала Балтійська гуманітарна асоціація, яку очолювали троє співголів: М. Каасік (естонець), В. Гінторс (латвієць), О. Урбонас (литовець). БГА повідомила про здійснення безпрецедентного тиску з боку СРСР на Фінляндію та Данію, щоб змусити їх розпочати видачу балтійських біженців. Фінський стороні була поставлена вимога видати тридцять сім заарештованих балтійців (тридцять естонців, три інгрієць, литовець і троє росіян), які були затримані за вимогою прокомуністично налаштованого міністра внутрішніх справ Урійо Лейно. Радянський посланець в Данії Андрій Плахін поставив вимогу видати тисячу балтійських біженців. Вони трактувалися СРСР як радянських громадян та особи, що воювали чи співробітничали з нацистами. Представники БГА 15-16 січня 1948 р. звернулися за допомогою до МЧХ, уряду Данії та латвійського посла в США А. Білманіса, який передав інформацію Держдепу. Держсекретар Д. Маршалл наказав посольству у Копенгагені уважно стежити за розвитком ситуації [17, іmg. 65].

Ситуація зі збереженням загрози видачі радянській стороні балтійських біженців у Скандинавії змусила активізуватися американські міграційні кола. Це збіглося у часі з обговоренням в американському Конгресі питання щодо початку програми розширеного прийому в США переміщених осіб. 27 лютого 1948 р. відбулася зустріч помічника держсекретаря з політичних питань Нормана Армора з представниками балтійської еміграції (Литовсько-Американська рада, Литовсько-Американський інформаційний центр). Секретар ЛАР Піюс Григайтіс назвав політику радянської влади в країнах Балтії геноцидом та закликав США не допустити повного знищення малих народів. Також він висловив занепокоєння з приводу появи у доповіді сенатського комітету з питань правосуддя окремої категорії переміщених осіб, які «мають громадянство країн анексованих іншою державою» [2, р. 402]. П. Григайтіс побоювався, що цей акт містив ознаки визнання американською стороною радянської анексії де-факто.

Проте, Н. Армор у свою чергу нагадав про невизнання США анексії країн Балтії та засудження насильної репатріації балтійців до СРСР й запевнив про збереження цього курсу та готовність скоригувати суперечливий термін.

Директор ЛАЩ Константин Юргела поскаржився на погіршення медзабезпечення біженців після їх переходу від ЮНРРА під юрисдикцію МОБ. Особливо, громадського діяча лякала практика допуску до таборів радянських репатріаційних місій, які примушували табірників повідомляти імена своїх родичів на окупованій території. Також представники балтійських організацій після повідомлень про відкриття мовлення «Голосу Америки» мовами народів Східної Європи, запропонували розпочати вести програми естонською, латвійською та литовською мовами. Відсутність приймачів у жителів Балтії представники еміграції пропонували компенсувати за рахунок контрабанди приладів зі Швеції [2, р. 402–404].

Після 1946 р. чимало балтійців залишалося на території Швеції, проте активними темпами вони мігрували до США, Канади та Австралії, хоча місцевий уряд почав приязніше ставитися до «біженців з-за залізної завіси». На початку 1951 р. двісті балтійців на невеликому кораблі намагалися нелегально доплисти зі Швеції до США. В американських офіційних колах розглядалася можливість їх депортації до Швеції. Конгресмен-демократ від штату Нью-Йорк Джеймс Джордж Донован виступив з ініціативою дозволити їм залишитися в Сполучених Штатах на постійній основі. У Держдепі радили підтримати дану ініціативу, адже депортація могла б завдати непоправної шкоди іміджу країни як борця за свободу і дати зайві козири радянській пропаганді [3, р. 1272].

Отже, після завершення Другої світової війни, на відміну від балтійських ді-пі в країнах Центральної та Західної Європи, їхні земляки у Скандинавії могли в меншій мірі розраховувати на американську підтримку, що пов'язувалося з відсутністю в регіоні американських окупаційних сил. Певною мірою ефективна допомога ускладнилася після офіційного визнання шведським урядом анексії країн Балтії до СРСР на межі 1944–1945 рр. та видачі ста сорока шести військовослужбовців Латвійського та Естонського легіонів. Очевидно, ці акти

слід пов'язувати із успіхами радянської пропаганди та певними побоюваннями шведської влади. За цих обставин США дотримувалися принципу невтручання та збору інформації про поточний стан справ. Необхідність вирішення проблеми балтійських біженців та переміщених осіб у країнах Скандинавії невдовзі стала одним з аргументів на користь змін в американському міграційному законодавстві та започаткування програми в'їзду ді-пі до США.

Список використаних джерел та літератури

1. Cohen G. D. In War's Wake : Europe's Displaced Persons in the Postwar Order. New York : Oxford University Press USA, 2011. 248 p.
2. Foreign relations of the United States. 1948 / [gen. ed. S. Everett Gleason, Frederick Aandahl]. Washington : United States Government Printing Office, 1974. Volume 4. Eastern Europe. The Soviet Union. 1161 p.
3. Foreign relations of the United States, 1951, Europe : political and economic developments / [gen. ed. Fredrick Aandahl, William Z. Slany]. Washington : United States Government Printing Office, 1985. Volume 4. Part 2. 1890 p.
4. Frank M. Making Minorities History. Population Transfer in Twentieth-Century Europe. Oxford : Oxford University Press, 2017. 464 p.
5. Frank M. Refugees in Europe, 1919–1959 : A Forty Years' Crisis? London : Bloomsbury Academic, 2017. 272 p.
6. Incoming telegram from Counselor of US Legation in Stockholm C. M. Ravndal to US Secretary of State concerning Experiences of Lithuanian Refugee in Sweden who volunteered to return to Soviet-Occupied Lithuania dated September 19, 1945. *National Archive of the United States (NAUS)*. Record Group (RG) 59. Microcopy (M) 1284. Roll (R) 59.
7. Incoming telegram from US Ambassador in Stockholm H. V. Johnson to US Secretary of State concerning Baltic Refugees in Sweden dated November 23, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R 60.
8. Incoming telegram from US Ambassador in Stockholm H. V. Johnson to US Secretary of State concerning Baltic Refugees in Sweden dated December 4, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 60.
9. L'Hommedieu J. H. Exiles and Constituents : Baltic Refugees and American Cold War Politics, 1948–1960. Turku, 2011. 360 p.
10. Letter from Acting Consul General of Estonia in Charge of Legation Johannes Kaiv to the Honorable the Secretary of State James F. Byrnes dated November 21, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 60.
11. Letter from American Legation in Stockholm to the Honorable the Secretary of State regarding transmitting memorandum concerning Baltic Refugees dated June 12, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 58.

12. Letter from Herschel V. Johnson to the Honorable the Secretary of State concerning Rumored Soviet Demands for Extradition of Baltic Refugees in Sweden dated March 6, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 55.

13. Letter from Herschel V. Johnson to the Honorable the Secretary of State concerning Soviet Russian visit to Ingrians in Baltic Refugee Camp in Sweden dated April 24, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 56.

14. Letter from the Dean O. Sakarnis to US Department of State concerning Ev. Lutheran church situation in occupied Latvia dated April, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 56.

15. Letter from the Estonian Democratic Club in Stockholm to US Department of State concerning Estonian Refugees in Germany dated March 14, 1947. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 68.

16. Memorandum from Major Franklin P. Holcomb to Jack D. Neal concerning Russian Repatriation Commission in Stockholm dated December 19, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 60.

17. Outgoing telegram from the Secretary of State to US embassy in Copenhagen dated February 2, 1948. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 69.

18. Report on Baltic Refugees in Sweden to the Office of Strategic Service dated September 14, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 59.

19. Telegram from American Legation in Stockholm to the Honorable the Secretary of State concerning Soviet Russian Articles about Treatment of Baltic Refugees in Sweden and Swedish Press Reaction thereto dated February 28, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 55.

20. Telegram sent from Department of State to American Legation in Stockholm concerning Baltic Refugees in Sweden dated December 8, 1945. *NAUS*. RG 59. M 1284. R. 60.

21. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. Москва : ЦИК СССР, 1937. 306 с.

22. Швеция извинилась перед странами Балтии. *News portal of Baltic States*. URL : <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/shveciya-izvinilas-pered-stranami-baltii?id=55779684> (дата посещения : 01.12.2018).

References

1. Cohen, G. D. (2011). *In War's Wake : Europe's Displaced Persons in the Postwar Order*. New York : Oxford University Press USA, 248. [in English].

2. Gleason, S. E. and Aandahl, F. gen. ed. (1974). *Foreign relations of the United States. 1948*. Washington : United States Government Printing Office, 4. Eastern Europe. The Soviet Union, 1161. [in English].

3. Aandahl, F. and Slany, W. Z. gen. ed. (1985). *Foreign relations of the United States, 1951, Europe : political and economic developments*. Washington : United States Government Printing Office, 4. 2. 1890. [in English].

4. Frank, M. (2017). *Making Minorities History. Population Transfer in Twentieth-Century Europe*. Oxford : Oxford University Press, 464. [in English].

5. Frank, M. and Reinisch, J. eds. (2017). *Refugees in Europe, 1919–1959 : A Forty Years' Crisis?* London : Bloomsbury Academic. 272. [in English].

6. (1945). Incoming telegram from Counselor of US Legation in Stockholm C. M. Ravndal to US Secretary of State concerning Experiences of Lithuanian Refugee in Sweden who volunteered to return to Soviet-Occupied Lithuania dated September 19, 1945. *National Archive of the United States*. Record Group (RG) 59. Microcopy (M) 1284. Roll (R) 59. [in English].

7. (1945). Incoming telegram from US Ambassador in Stockholm H. V. Johnson to US Secretary of State concerning Baltic Refugees in Sweden dated November 23, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R 60. [in English].

8. Incoming telegram from US Ambassador in Stockholm H. V. Johnson to US Secretary of State concerning Baltic Refugees in Sweden dated December 4, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 60. [in English].

9. L'Hommedieu, J. H. (2011). *Exiles and Constituents : Baltic Refugees and American Cold War Politics, 1948–1960*. Turku, 360. [in English].

10. (1945). Letter from Acting Consul General of Estonia in Charge of Legation Johannes Kaiv to the Honorable the Secretary of State James F. Byrnes dated November 21, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 60. [in English].

11. (1945). Letter from American Legation in Stockholm to the Honorable the Secretary of State regarding transmitting memorandum concerning Baltic Refugees dated June 12, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 58. [in English].

12. (1945). Letter from Herschel V. Johnson to the Honorable the Secretary of State concerning Rumored Soviet Demands for Extradition of Baltic Refugees in Sweden dated March 6, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 55. [in English].

13. (1945). Letter from Herschel V. Johnson to the Honorable the Secretary of State concerning Soviet Russian visit to Ingrians in Baltic Refugee Camp in Sweden dated April 24, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 56. [in English].

14. (1945). Letter from the Dean O. Sakarnis to US Department of State concerning Ev. Lutheran church situation in occupied Latvia dated April, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 56. [in English].

15. (1947). Letter from the Estonian Democratic Club in Stockholm to US Department of State concerning Estonian Refugees in Germany dated March 14, 1947. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 68. [in English].

16. (1945). Memorandum from Major Franklin P. Holcomb to Jack D. Neal concerning Russian Repatriation Commission in Stockholm dated December 19, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 60. [in English].

17. (1948). Outgoing telegram from the Secretary of State to US embassy in Copenhagen dated February 2, 1948. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 69. [in English].

18. (1945). Report on Baltic Refugees in Sweden to the Office of Strategic Service dated September 14, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 59. [in English].

19. (1945). Telegram from American Legation in Stockholm to the Honorable the Secretary of State concerning Soviet Russian Articles about Treatment of Baltic Refugees in Sweden and Swedish Press Reaction thereto dated February 28, 1945. *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R 55. [in English].

20. (1945). Telegram sent from Department of State to American Legation in Stockholm concerning Baltic Refugees in Sweden dated December 8, 1945 // *National Archive of the United States*. RG 59. M 1284. R. 60. [in English].

21. (1937). *Konstitucija (Osnovnoj Zakon) Sojuza Sovetskih Socialisticheskikh Respublik* [Constitution (The Main Law) of the Union of Soviet Socialist Republics]. Moscow : Central Execution Committee. [in Russian].

22. *Shvecija izvinilas' pered stranami Baltii* [Sweden apologized to the Baltic countries]. *News portal of Baltic States*. <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/shveciya-izvinilas-pered-stranami-baltii?id=55779684> (last accessed : 01.12.2018). [in Russian].

Рецензент:

Шевченко В.Ф., д.і.н., проф.

Надійшла до редакції 10.12.2018 р.